

หนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่

โลก ดาราศาสตร์ และอวกาศ เล่ม ๑

ตามผลการเรียนรู้

กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐)

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

๔

หนังสือเรียน

รายวิชาเพิ่มเติม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

โลก ดาราศาสตร์ และอวกาศ

ชั้น

มัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่ม ๑

ตามผลการเรียนรู้

กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐)
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

จัดทำโดย

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงศึกษาธิการ

จัดทำเป็นฉบับ e-book ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๖

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) ได้จัดทำหนังสือเรียนฉบับ e-book นี้ขึ้น โดยมีเนื้อหาเช่นเดียวกับหนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โลก ดาราศาสตร์ และอวกาศ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่ม ๑ ฉบับสิ่งพิมพ์ที่ได้จัดทำตามผลการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๖๐) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ทุกประการเพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึงหนังสือเรียน สสวท. ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อให้นักเรียน ครู ผู้ปกครอง นักวิชาการ และ ผู้สนใจทั่วไปเข้าถึงได้ง่ายและสะดวกรวดเร็ว รวมทั้งสามารถเลือกใช้ตามความเหมาะสมกับจุดประสงค์ต่าง ๆ ทั้งนี้ สสวท. ขอสงวนสิทธิ์ในหนังสือเรียนฉบับ e-book นี้ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ห้ามผู้ใดทำซ้ำ คัดลอก ดัดแปลง เลียนแบบ จำหน่าย หรือ เผยแพร่โดยไม่ได้รับอนุญาต

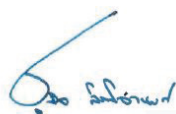
สามารถเข้าถึงสื่อดิจิทัลต่าง ๆ ของสสวท.ได้ที่ <http://www.ipst.ac.th/ebook-resource/>

คำชี้แจง

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) ได้จัดทำตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยมีจุดเน้นเพื่อต้องการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถที่ทัดเทียมกับนานาชาติ ได้เรียนรู้วิทยาศาสตร์ที่เชื่อมโยงความรู้กับกระบวนการ ใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้และแก้ปัญหาที่หลากหลาย มีการทำกิจกรรมด้วยการลงมือปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งในปีการศึกษา ๒๕๖๑ เป็นต้นไป โรงเรียนจะต้องใช้หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐) สสวท. จึงได้จัดทำหนังสือเรียนที่เป็นไปตามมาตรฐานหลักสูตรเพื่อให้โรงเรียนได้ใช้สำหรับจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน

หนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โลก ดาราศาสตร์ และอวกาศ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่ม ๑ นี้ มีผลการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมที่ครอบคลุมเนื้อหาบางส่วนที่ปรากฏตามตัวชี้วัดของรายวิชาพื้นฐานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์โลกและอวกาศ โดยเมื่อผู้เรียนเรียนรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โลก ดาราศาสตร์ และอวกาศ เล่ม ๑ – เล่ม ๖ ครบทุกชั้นปีในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ – ๖ แล้ว จะสามารถบรรลุผลสัมฤทธิ์ตามตัวชี้วัดของรายวิชาพื้นฐานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์โลกและอวกาศได้ และในขณะเดียวกันก็สามารถต่อยอดเนื้อหาจากรายวิชาพื้นฐานไปสู่เนื้อหาในรายวิชาเพิ่มเติมได้โดยไม่ต้องเสียเวลาเรียนซ้ำซ้อน ทั้งนี้หนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติม โลก ดาราศาสตร์ และอวกาศ เล่ม ๑ นี้ มีเนื้อหาที่จำเป็นที่ต้องเรียนประกอบด้วยเรื่องโครงสร้างโลก การแปรสัณฐานของแผ่นธรณี ธรณีพิบัติภัย และการลำดับเหตุการณ์ทางธรณีวิทยา ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในด้านวิทยาศาสตร์ หรือประกอบอาชีพในสาขาที่ใช้วิทยาศาสตร์เป็นฐาน เช่น แพทย์ ทันตแพทย์ สัตวแพทย์ เทคโนโลยีชีวภาพ เทคนิคการแพทย์ วิศวกรรม สถาปัตยกรรม วัสดุศาสตร์ อุตุนิยมวิทยา ธรณีวิทยา ฯลฯ โดยเน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา เชื่อมโยงความรู้สู่การนำไปใช้ในชีวิตจริง ผู้เรียนจะได้ทำกิจกรรมที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญ รวมทั้งกิจกรรมที่ผู้เรียนสามารถคิดค้นและออกแบบการทดลองด้วยตนเอง มีแบบตรวจสอบความรู้ความเข้าใจก่อนเรียน มีแบบฝึกหัดเพื่อให้ตรวจทานความรู้หลังจากที่เรียนไปแล้ว รวมทั้งสรุปความรู้ในแต่ละบทด้วย ในการจัดทำหนังสือเรียนเล่มนี้ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการอิสระ คณาจารย์ทั้งหลาย รวมทั้งครูผู้สอน นักวิชาการ จากสถาบันและสถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน จึงขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

สสวท. หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โลก ดาราศาสตร์ และอวกาศ เล่ม ๑ นี้ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ที่จะช่วยให้การจัดการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล หากมีข้อเสนอแนะใดที่จะทำให้หนังสือเรียนเล่มนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โปรดแจ้ง สสวท. ทราบด้วย จะขอบคุณยิ่ง

(ศาสตราจารย์ชูกิจ ลิ้มปิจำนงค์)

ผู้อำนวยการสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
กระทรวงศึกษาธิการ

คำอธิบายรายวิชาเพิ่มเติม

โลก ดาราศาสตร์ และอวกาศ เล่ม ๑

กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐)

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

เวลา ๔๐ ชั่วโมง จำนวน ๑ หน่วยกิต

ศึกษาการแบ่งชั้นและสมบัติของโครงสร้างโลก รอยต่อระหว่างชั้นโครงสร้างพร้อมหลักฐานสนับสนุน ศึกษาการเคลื่อนที่ของแผ่นธรณีตามทฤษฎีธรณีแปรสัณฐานพร้อมหลักฐานสนับสนุน ศึกษาสาเหตุและรูปแบบ แนวรอยต่อของแผ่นธรณีที่สัมพันธ์การเคลื่อนที่ของแผ่นธรณี และหลักฐานที่เป็นผลจากการเคลื่อนที่ของแผ่นธรณี ศึกษาสาเหตุ กระบวนการเกิด และผลจากการเกิดภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินไหว และสึนามิ พร้อมแนวทางการเฝ้าระวังและปฏิบัติตนให้ปลอดภัย รวมทั้งอธิบายลำดับเหตุการณ์ทางธรณีวิทยาในอดีตโดยใช้หลักฐานที่พบในปัจจุบัน โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ การสืบค้นข้อมูล การสังเกต วิเคราะห์ เปรียบเทียบ อธิบาย อภิปราย และสรุป เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ มีความสามารถในการตัดสินใจ มีทักษะปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ รวมทั้งทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ ในด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านการคิดและการแก้ปัญหา ด้านการสื่อสาร สามารถสื่อสารสิ่งที่เรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ในชีวิตของตนเอง มีจิตวิทยาศาสตร์ จริยธรรม คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม

ผลการเรียนรู้

๑. อธิบายการแบ่งชั้นและสมบัติของโครงสร้างโลก พร้อมยกตัวอย่างข้อมูลที่น่าสนับสนุน
๒. อธิบายหลักฐานทางธรณีวิทยาที่สนับสนุนการเคลื่อนที่ของแผ่นธรณี
๓. ระบุสาเหตุ และอธิบายแนวรอยต่อของแผ่นธรณีที่สัมพันธ์การเคลื่อนที่ของแผ่นธรณี พร้อมยกตัวอย่างหลักฐานทางธรณีวิทยาที่พบ
๔. วิเคราะห์หลักฐานทางธรณีวิทยาที่พบในปัจจุบัน และอธิบายลำดับเหตุการณ์ทางธรณีวิทยาในอดีต
๕. อธิบายสาเหตุ กระบวนการเกิดภูเขาไฟระเบิดและปัจจัยที่ทำให้ความรุนแรงของการปะทุและรูปร่างของภูเขาไฟแตกต่างกัน รวมทั้งสืบค้นข้อมูลพื้นที่เสี่ยงภัย ออกแบบและนำเสนอแนวทางการเฝ้าระวังและการปฏิบัติตนให้ปลอดภัย
๖. อธิบายสาเหตุ กระบวนการเกิด ขนาดและความรุนแรง และผลจากแผ่นดินไหว รวมทั้งสืบค้นข้อมูลพื้นที่เสี่ยงภัย ออกแบบและนำเสนอแนวทางการเฝ้าระวังและการปฏิบัติตนให้ปลอดภัย
๗. อธิบายสาเหตุ กระบวนการเกิด และผลจากสึนามิ รวมทั้งสืบค้นข้อมูลพื้นที่เสี่ยงภัย ออกแบบและนำเสนอแนวทางการเฝ้าระวังและการปฏิบัติตนให้ปลอดภัย

รวมทั้งหมด ๗ ผลการเรียนรู้

ข้อเสนอแนะทั่วไปในการใช้หนังสือเรียน

หนังสือเรียนเป็นเอกสารที่จัดทำขึ้นเพื่อให้นักเรียนได้ใช้ในการศึกษาเนื้อหาที่สำคัญและเกิดทักษะที่จำเป็นที่สอดคล้องกับมาตรฐานและสาระการเรียนรู้ รวมทั้งยังมีสื่อที่ช่วยเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยสามารถเชื่อมต่อไปยังหน้าเว็บไซต์รายการสื่อได้จาก QR code หรือ URL ที่อยู่ประจำแต่ละบทการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสัญลักษณ์หรือข้อความตามหัวข้อต่าง ๆ ที่ปรากฏในหนังสือเรียน จะช่วยให้นักเรียนใช้หนังสือเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสัญลักษณ์หรือข้อความตามหัวข้อต่าง ๆ ที่ปรากฏในหนังสือเรียน มีดังนี้

- คำถามสำคัญ
- จุดประสงค์การเรียนรู้
- ตรวจสอบความรู้ก่อนเรียน
- ขวนคิด
- ตรวจสอบความเข้าใจ
- กิจกรรม
- กิจกรรมเสนอแนะ
- ลองทำดู
- ความรู้เพิ่มเติม
- ศัพท์น่ารู้
- การเชื่อมโยงความรู้
- กรณีศึกษา
- สรุปเนื้อหาภายในบทเรียน
- แบบฝึกหัดท้ายบท

1

คำถามสำคัญ

คำถามประจำบทที่นักเรียนต้องอาศัยความรู้ทั้งหมดในบทเรียนในการตอบคำถาม ซึ่งนักเรียนควรตอบได้หลังจากได้เรียนรู้ในบทนั้นแล้ว

2

จุดประสงค์การเรียนรู้

เป้าหมายของการจัดการเรียนรู้ที่ต้องการให้นักเรียนเกิดความรู้หรือทักษะหลังจากผ่านกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ในแต่ละหัวข้อ ซึ่งนักเรียนควรศึกษาทำความเข้าใจก่อนเริ่มเรียนรู้ในแต่ละหัวข้อ

3

ตรวจสอบความรู้ก่อนเรียน

ชุดคำถามที่ใช้ในการตรวจสอบความรู้ก่อนเรียน ซึ่งนักเรียนควรตอบคำถามให้ถูกต้องทั้งหมด หากไม่ถูกต้องควรทบทวนเนื้อหานั้นก่อนเริ่มการเรียนรู้เรื่องใหม่ในแต่ละบท

4

ชวนคิด

คำถามระหว่างเรียนที่เชื่อมโยงหรือต่อยอดความรู้เดิมที่ศึกษาแล้วกับความรู้ใหม่หรือความรู้ในศาสตร์อื่น เพื่อให้นักเรียนเห็นความสัมพันธ์หรือความต่อเนื่องของเนื้อหา

5

ตรวจสอบความเข้าใจ

คำถามระหว่างเรียนที่ช่วยประเมินการเรียนรู้ ซึ่งนักเรียนสามารถใช้ตรวจสอบว่า ตนเองมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาแล้วหรือยัง

6

กิจกรรม

การปฏิบัติที่ช่วยในการเรียนรู้เนื้อหาหรือฝึกฝนให้เกิดทักษะตามจุดประสงค์การเรียนรู้ของบทเรียน โดยอาจเป็นการทดลอง การสืบค้นข้อมูล หรือกิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งนักเรียนควรลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง

7

กิจกรรมเสนอแนะ

การปฏิบัติที่ช่วยเสริมความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในบทเรียน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมที่ลงมือปฏิบัติในห้องเรียนหรือนอกเวลาเรียนได้

8

ลองทำดู

การปฏิบัติที่ช่วยเสริมความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในบทเรียน ซึ่งนักเรียนสามารถลงมือปฏิบัติด้วยตนเองนอกเวลาเรียนได้

9

ความรู้เพิ่มเติม

ความรู้ที่เพิ่มเติมจากเนื้อหาในบทเรียน เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น โดยไม่มีการวัดและประเมินผล

10

ศัพท์น่ารู้

ความหมายของคำศัพท์ต่าง ๆ ที่เพิ่มเติมและสอดคล้องกับเนื้อหาภายในบทเรียน

11

การเชื่อมโยงความรู้

เนื้อหาที่แสดงความเชื่อมโยงของความรู้ในบทเรียนกับความรู้ในวิชาวิทยาศาสตร์สาขาอื่น ความรู้ในชีวิตประจำวัน หรือความรู้ที่ใช้ในอาชีพต่าง ๆ

12

กรณีศึกษา

ตัวอย่างข้อมูลจากการศึกษาหรืองานวิจัยที่สอดคล้องกับความรู้ในบทเรียน เพื่อให้นักเรียนศึกษาวิเคราะห์จากกรณีจริง

13

สรุปเนื้อหาภายในบทเรียน

การสรุปเนื้อหาสำคัญภายในบทเรียน เพื่อช่วยให้เห็นภาพรวมของเนื้อหาทั้งหมด

14

แบบฝึกหัดท้ายบท

คำถามท้ายบทเรียนสำหรับให้นักเรียนตรวจสอบความเข้าใจหลังจากเรียนจบบทเรียนแล้ว ซึ่งนักเรียนสามารถใช้เป็นข้อมูลในการทบทวนเนื้อหาที่ยังไม่เข้าใจได้

สารบัญ

บทที่

เนื้อหา

หน้า

1

โครงสร้างโลก

1.1	ข้อมูลในการศึกษาและแบ่งชั้นโครงสร้างโลก	3
1.2	การแบ่งชั้นโครงสร้างโลก	8
	กิจกรรม 1.1 การศึกษาค้นคว้าหาสาระที่ผ่าน โครงสร้างโลก	15
	กิจกรรม 1.2 แบบจำลองโครงสร้างโลก	22
	แบบฝึกหัดท้ายบท	25

2

การแปรสัณฐาน ของแผ่นธรณี

2.1	แนวคิดของทฤษฎีทวีปเลื่อนและหลักฐานสนับสนุน	32
	กิจกรรม 2.1 การสำรวจหลักฐานสนับสนุนว่าทวีปเคย อยู่ติดกันมาก่อน	33
2.2	แนวคิดของทฤษฎีการแผ่ขยายพื้นสมุทรและ หลักฐานสนับสนุน	43
	กิจกรรม 2.2 แบบจำลองการแผ่ขยายของพื้นมหาสมุทร	43
2.3	การแปรสัณฐานของแผ่นธรณี	49
	กิจกรรม 2.3 การเคลื่อนที่ของแผ่นธรณี	50
2.4	ธรณีสัณฐานและโครงสร้างทางธรณีที่เกิดจาก การเคลื่อนที่ของแผ่นธรณี	52
	กิจกรรม 2.4 ท่องโลกกว้างตามหาธรณีสัณฐานและ ธรณีโครงสร้าง	52
	กิจกรรม 2.5 การเปลี่ยนแปลงลักษณะของชั้นหิน	61
	แบบฝึกหัดท้ายบท	69

สารบัญ

บทที่

เนื้อหา

หน้า

3

ธรณีพิบัติภัย

3.1	ภูเขาไฟระเบิด	79
	กิจกรรม 3.1 ความสัมพันธ์ของตำแหน่งการเกิดภูเขาไฟ กับแนวรอยต่อของแผ่นธรณี	79
	กิจกรรม 3.2 สำรวจลักษณะและปัจจัยในการปะทุของ ภูเขาไฟ	87
3.2	แผ่นดินไหว	95
	กิจกรรม 3.3 กลไกการเกิดแผ่นดินไหว	96
3.3	สึนามิ	107
	กิจกรรม 3.4 แบบจำลองการเกิดสึนามิ	108
	กิจกรรม 3.5 แนวทางการปฏิบัติตนให้ปลอดภัยจาก ธรณีพิบัติภัย	115
	แบบฝึกหัดท้ายบท	117

4

การลำดับเหตุการณ์ ทางธรณีวิทยา

4.1	การลำดับชั้นหิน	124
	กิจกรรม 4.1 การวางตัวของชั้นหิน	125
	กิจกรรม 4.2 การเปลี่ยนแปลงทางธรณีที่ส่งผล ต่อลำดับชั้นหิน	128
	กิจกรรม 4.3 เหตุการณ์ที่หายไป	130
4.2	อายุทางธรณีวิทยา	134
	กิจกรรม 4.4 อายุเปรียบเทียบ	135
4.3	การเทียบสัมพันธ์ทางลำดับชั้นหิน	141
	กิจกรรม 4.5 การลำดับเหตุการณ์ทางธรณีวิทยา	142
	แบบฝึกหัดท้ายบท	152

ภาคผนวก	157
คำศัพท์	166
บรรณานุกรม	171
ที่มาของรูปภาพ	173

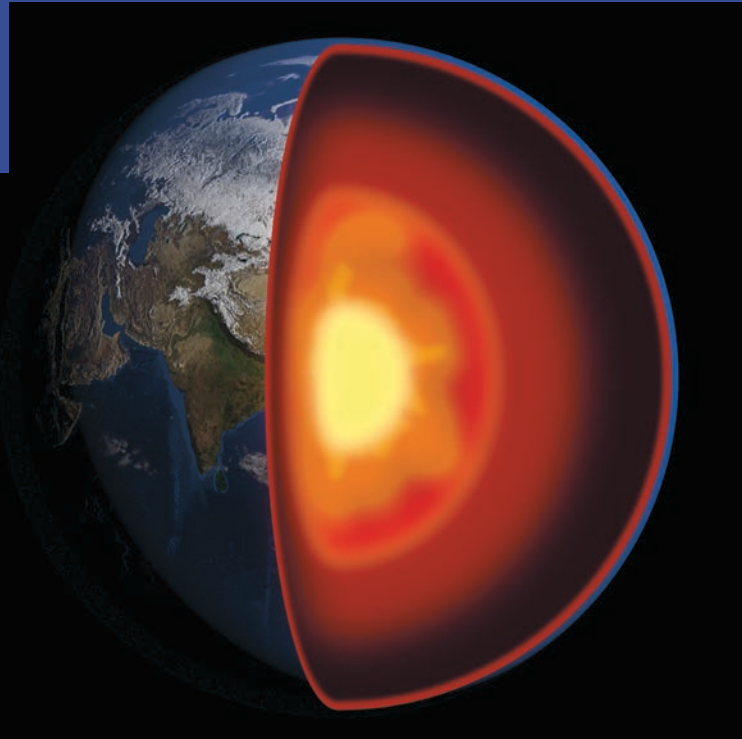
บทที่

1

| โครงสร้างโลก (Earth's structure)

ipst.me/7679

โลกของเราเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทั้งบริเวณพื้นผิวและภายในโลก ในช่วงระยะเวลาประมาณ 4,500 ล้านปีที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้เกิดภูมิประเทศรูปแบบต่าง ๆ และธรณีพิบัติภัย เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้ส่งผลทั้งที่เป็นประโยชน์และเป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นมนุษย์จึงพยายามทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นบนโลก โดยเริ่มจากการศึกษาลักษณะโครงสร้างภายในโลก

คำถามสำคัญ

- กระบวนการใดที่ทำให้โครงสร้างภายในโลกมีลักษณะไม่เป็นเนื้อเดียวกันและแบ่งเป็นชั้น ๆ
- นักวิทยาศาสตร์ใช้ข้อมูลใดบ้างในการศึกษาและแบ่งชั้นโครงสร้างโลก
- นักวิทยาศาสตร์ใช้เกณฑ์ใดบ้างในการแบ่งชั้นโครงสร้างโลก แต่ละเกณฑ์แบ่งได้เป็นกี่ชั้น อะไรบ้าง และโครงสร้างโลกแต่ละชั้นมีสมบัติเหมือนหรือต่างกันอย่างไร

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. สืบค้น และอธิบายข้อมูลที่สนับสนุนการแบ่งชั้นโครงสร้างโลกตามองค์ประกอบทางเคมี และการแบ่งชั้นโครงสร้างโลกตามสมบัติเชิงกล
2. วิเคราะห์ข้อมูลคลื่นไหวสะเทือน และอธิบายการแบ่งชั้นโครงสร้างโลกและสมบัติเชิงกล ของโครงสร้างโลกแต่ละชั้น
3. สร้างแบบจำลองโครงสร้างโลกที่แบ่งตามองค์ประกอบทางเคมี เปรียบเทียบกับ โครงสร้างโลกที่แบ่งตามสมบัติเชิงกล

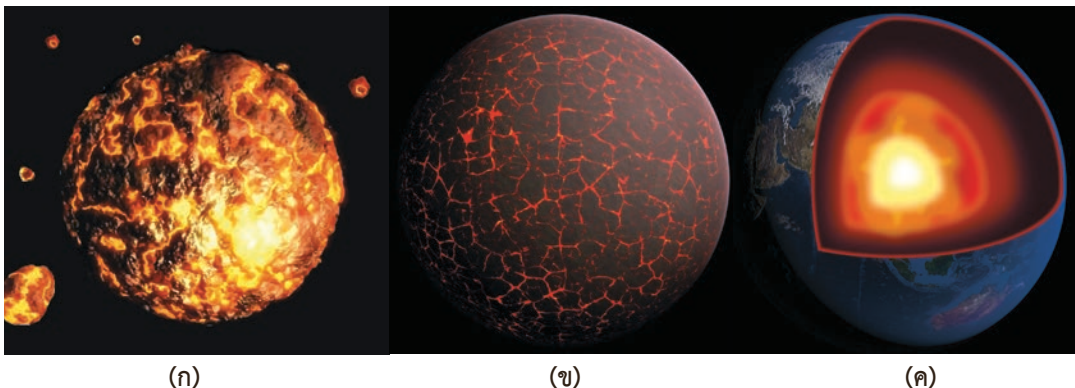
ตรวจสอบความรู้ก่อนเรียน

ให้นักเรียนพิจารณาข้อความต่อไปนี้ แล้วเติมเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคำตอบของข้อความ ที่ถูก หรือเครื่องหมาย ✗ ลงในช่องคำตอบของข้อความที่ผิด

ข้อที่	ความรู้พื้นฐาน	คำตอบ
1	ชั้นโครงสร้างโลกประกอบด้วยเปลือกโลก เนื้อโลก และแก่นโลก	
2	เปลือกโลกเป็นชั้นที่หนาที่สุดของโครงสร้างโลก	
3	เนื้อโลกมีสถานะเป็นของเหลว	
4	แก่นโลกเป็นชั้นของโลกที่มีความหนาแน่นน้อยที่สุด	
5	ธาตุโลหะส่วนใหญ่มีความหนาแน่นมากกว่าธาตุอโลหะ	
6	คลื่นจะเกิดการสะท้อนและหักเหเมื่อเคลื่อนที่ผ่านตัวกลางต่างชนิดกัน	
7	คลื่นจะเปลี่ยนแปลงความเร็วเมื่อเคลื่อนที่ผ่านตัวกลางต่างชนิดกัน	
8	คลื่นที่ส่งผ่านพลังงานโดยอาศัยตัวกลางนั้น ตัวกลางจะเคลื่อนที่ตามไปด้วย	
9	อวกาศเป็นวัตถุที่มาจากนอกระบบสุริยะ	
10	สนามแม่เหล็กเกิดจากการเคลื่อนที่ของประจุไฟฟ้าภายนอกที่อยู่รอบแกนแม่เหล็ก	

บทนำ

โลกเป็น**ดาวเคราะห์หิน** (terrestrial planet) ดวงหนึ่งที่เกิดขึ้นเมื่อประมาณ 4,500 ล้านปีก่อน ในระบบสุริยะ โลกเริ่มกำเนิดโดยการพอกพูนมวลจากการปะทะและหลอมรวมกันของวัตถุที่เหลือจากการก่อตัวของดวงอาทิตย์ จนทำให้โลกมีขนาดใหญ่ขึ้นและมีมวลมากขึ้น ซึ่งในช่วงต้นของการกำเนิดโลกนั้น โลกมีอุณหภูมิสูงทำให้สสารต่าง ๆ หลอมเข้าด้วยกัน ต่อมาอุณหภูมิค่อย ๆ ลดลง สสารมีการแยกจากกันตามความหนาแน่น โดยสสารที่เป็นธาตุหนัก มีความหนาแน่นมาก เช่น เหล็ก นิกเกิล จะรวมตัวอยู่บริเวณใจกลางโลก ส่วนธาตุที่น้ำหนักเบากว่า มีความหนาแน่นน้อยกว่า เช่น ซิลิกอน อะลูมิเนียม แมกนีเซียม มีการรวมตัวกันอยู่บริเวณรอบนอก ขณะเดียวกันอุณหภูมิของโลกมีการลดลงอย่างช้า ๆ โดยที่ส่วนนอกสุดของโลกมีอุณหภูมิลดลงและแข็งตัวเร็วกว่าส่วนอื่น กระบวนการที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ทำให้โลกเกิดการแบ่งชั้น ดังรูป 1.1 นักวิทยาศาสตร์ใช้ข้อมูลหรือหลักฐานใดบ้างมาสนับสนุนการแบ่งชั้นโครงสร้างโลกแต่ละชั้น

(ก)

(ข)

(ค)

รูป 1.1 กระบวนการกำเนิดโลกที่ทำให้โลกเกิดการแบ่งชั้น

(ก) ช่วงต้นของการกำเนิดโลกที่เกิดจากการปะทะและหลอมรวมกัน

ของวัตถุที่เหลืออยู่จากการก่อตัวของดวงอาทิตย์

(ข) ช่วงที่อุณหภูมิของโลกเริ่มลดต่ำลงทำให้ผิวชั้นนอกสุดเกิดการแข็งตัว

(ค) โครงสร้างภายในโลกที่แบ่งเป็นชั้น ๆ

1.1 ข้อมูลในการศึกษาและแบ่งชั้นโครงสร้างโลก

นักวิทยาศาสตร์มีความสนใจที่จะศึกษาโครงสร้างโลกมาเป็นเวลานาน เซอร์ไอแซค นิวตัน (Sir Isaac Newton) เป็นนักวิทยาศาสตร์ที่มีบทบาทสำคัญในการศึกษาโครงสร้างโลก จากการที่นิวตันศึกษาความโน้มถ่วงของโลก ซึ่งในเวลาต่อมานักวิทยาศาสตร์ใช้กฎแรงดึงดูดระหว่างมวลของนิวตันคำนวณหาความหนาแน่นเฉลี่ยของโลก พบว่าความหนาแน่นเฉลี่ยของโลกมีค่าเป็น 2 เท่าของความหนาแน่นของหินบนผิวโลก จึงสันนิษฐานว่า โลกไม่ได้เป็นเนื้อเดียวกันทั้งหมด และส่วนที่อยู่ลึกลงไปภายในโลกน่าจะมีมีความหนาแน่นมากกว่าหินบนผิวโลก

ต่อมานักวิทยาศาสตร์ได้มีการสำรวจหินบนเปลือกโลกและศึกษาหินที่เกิดจากการระเบิดของภูเขาไฟ พบว่าสมบัติทางกายภาพและองค์ประกอบทางเคมีของหินบนเปลือกโลกคล้ายกับหินที่เกิดจากการระเบิดของภูเขาไฟ แต่เมื่อเทียบกับหินแปลกปลอม (xenolith) ที่ถูกพาขึ้นมาพร้อมลาวา พบว่ามีสมบัติทางกายภาพและองค์ประกอบทางเคมีแตกต่างออกไป นอกจากนี้จากการเจาะสำรวจทำให้ทราบว่าโลกมีอุณหภูมิและความดันเพิ่มขึ้นตามระดับความลึก และจากการระเบิดของภูเขาไฟทำให้ทราบว่าภายในใต้ผิวโลกลงไปบางส่วนมีหินหลอมเหลว

ความรู้เพิ่มเติม

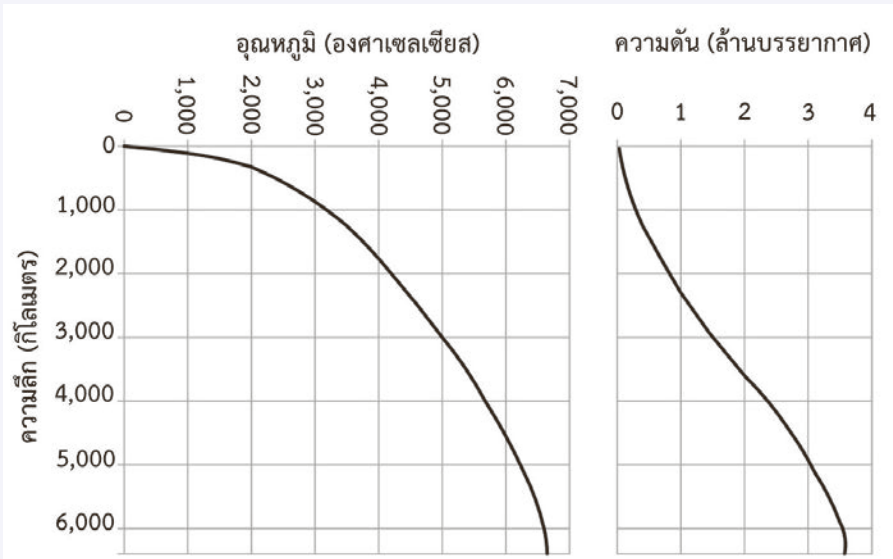
หินแปลกปลอมคืออะไร

โดยทั่วไปหินแปลกปลอมหมายถึงเศษของหินท้องที่ที่เข้าไปอยู่ในแมกมาหรือลาวา แต่ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาโครงสร้างโลกนั้น หินแปลกปลอมนี้เป็นเศษหินแข็งที่มีต้นกำเนิดอยู่ในระดับลึกใต้เปลือกโลก ซึ่งพบปนอยู่ในเนื้อของมวลหินอัคนีที่เกิดจากการปะทุของลาวาขึ้นมาบนผิวโลก และประกอบด้วยแร่ที่มีธาตุเหล็กและแมกนีเซียมปริมาณมากกว่าหินบนเปลือกโลก

ชวนคิด : ความดันและอุณหภูมิภายในโลก

กราฟข้างต้นแสดงอุณหภูมิและความดันที่เปลี่ยนแปลงไปตามความลึกของโครงสร้างโลก ณ ปัจจุบัน

1. จากกราฟ ที่ระดับความลึกใดของโลกที่มีอุณหภูมิและความดันสูงที่สุด และที่ระดับความลึกใดมีอุณหภูมิและความดันต่ำที่สุด
2. นักเรียนคิดว่าอุณหภูมิและความดันภายในโลกที่เปลี่ยนไปในแต่ละระดับความลึกมีความสัมพันธ์กับสิ่งใด
3. นักเรียนคิดว่ากราฟของอุณหภูมิและความดันของโลกในช่วงก่อกำเนิดแตกต่างจากปัจจุบันอย่างไร

จากการศึกษาข้างต้นยังไม่ทำให้ทราบถึงข้อมูลของโครงสร้างภายในโลกในระดับลึกได้ นักวิทยาศาสตร์จึงใช้ความรู้จากทฤษฎีกำเนิดระบบสุริยะ และสมบัติของคลื่นไหวสะเทือน (seismic waves) มาช่วยในการศึกษา

จากการศึกษาองค์ประกอบทางเคมีและความหนาแน่นของอุกกาบาตเหล็ก (iron meteorites) ที่พบในระบบสุริยะ ดังรูป 1.2 พบว่ามีองค์ประกอบหลักทางเคมีเป็นเหล็กและนิเกิล และเมื่อนำค่าความหนาแน่นของอุกกาบาตเหล็กและหินบนเปลือกโลก ไปคำนวณและเปรียบเทียบกับค่าความหนาแน่นของโลกที่นักวิทยาศาสตร์ได้คำนวณไว้ พบว่ามีค่าใกล้เคียงกัน และเมื่อเชื่อมโยงทฤษฎีกำเนิดระบบสุริยะ ที่กล่าวว่าอุกกาบาตคือวัตถุที่เหลือ

รูป 1.2 อุกกาบาตเหล็ก แคมโป เดล เซียโล (Campo del Cielo) ประเทศอาร์เจนตินา

จากการกำเนิดระบบสุริยะ จึงทำให้นักวิทยาศาสตร์สันนิษฐานว่าส่วนหนึ่งของวัสดุที่กำเนิดโลกจะมีองค์ประกอบเป็นเหล็กและนิเกิล จึงนำมาสู่ข้อสรุปว่าภายในโลกมีองค์ประกอบทางเคมีเป็นเหล็กและนิเกิล

นักวิทยาศาสตร์ได้นำสมบัติของคลื่นไหวสะเทือนมาศึกษาสมบัติเชิงกลของโครงสร้างโลก คลื่นไหวสะเทือนเป็นคลื่นกลที่เกิดจากแรงสั่นสะเทือนจากแผ่นดินไหวหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น คลื่นไหวสะเทือน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ **คลื่นในตัวกลาง** (body waves) และ **คลื่นพื้นผิว** (surface waves) ทั้งนี้ในการศึกษาโครงสร้างโลกนั้นใช้สมบัติของคลื่นในตัวกลางเป็นหลัก ซึ่งแบ่งออกเป็น **คลื่นปฐมภูมิ** (primary wave, P-wave) และ **คลื่นทุติยภูมิ** (secondary wave, S-wave) โดยคลื่นปฐมภูมิและทุติยภูมิมีสมบัติ ดังนี้

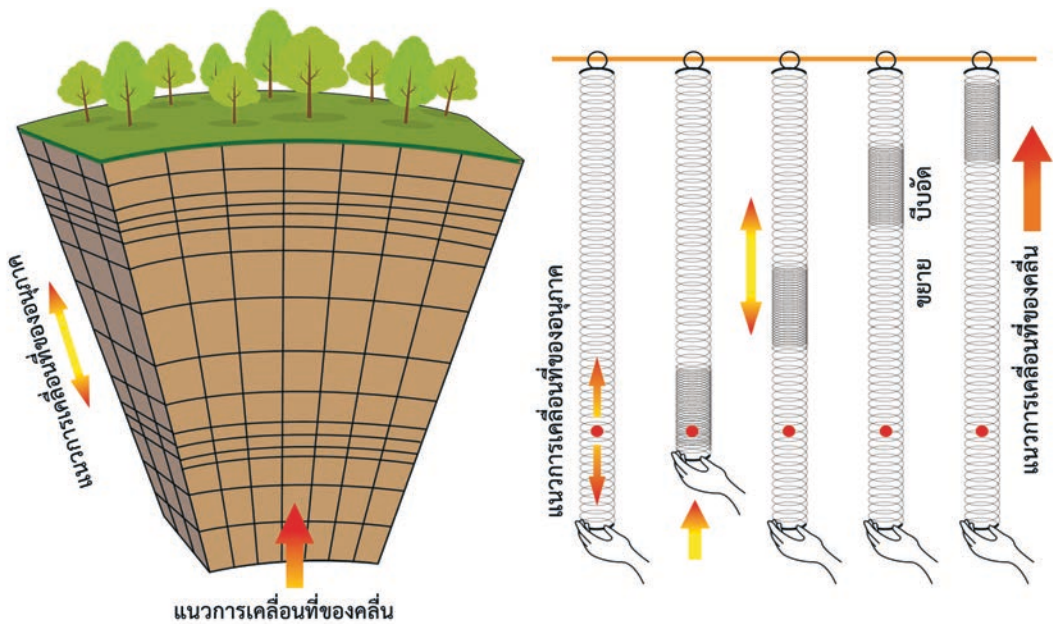
ความรู้เพิ่มเติม

สมบัติเชิงกล (mechanical properties)

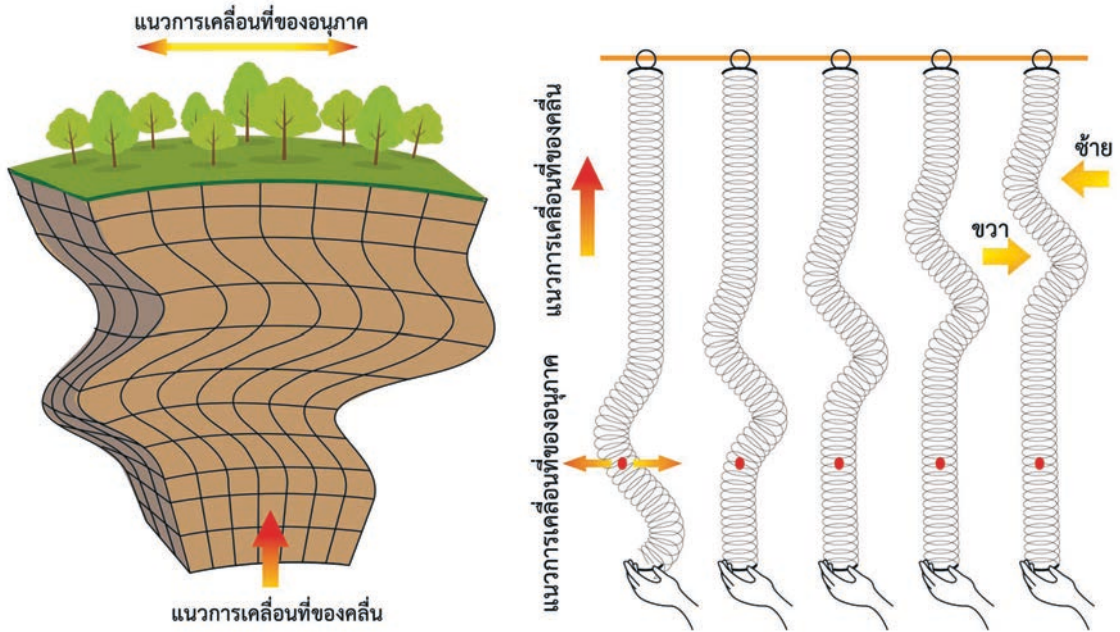
วัสดุต่าง ๆ จะมีการตอบสนองต่อแรงภายนอกที่มากระทำแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสมบัติเชิงกลของวัสดุ **สมบัติเชิงกล** คือ พฤติกรรมของวัสดุ ที่สามารถแสดงออกมาเมื่อมีแรงจากภายนอกมากระทำ เช่น **ความเค้น** (stress) **ความเครียด** (strain) **สภาพพลาสติก** (plasticity) **สภาพยืดหยุ่น** (elastic) **ความเปราะ** (brittleness) **ความแข็งแรง** (stiffness) ในที่นี้คือการตอบสนองของโครงสร้างโลกแต่ละชั้นเมื่อคลื่นไหวสะเทือนเคลื่อนที่ผ่าน

คลื่นปฐมภูมิ เป็นคลื่นตามยาว สามารถเคลื่อนที่ผ่านตัวกลางได้ทุกสถานะ เมื่อเคลื่อนที่ผ่านตัวกลางทำให้อนุภาคของตัวกลางเกิดการอัดและขยายในทิศทางเดียวกับการเคลื่อนที่ของคลื่น เทียบได้กับลักษณะการอัดและขยายของขดลวดสปริงไปตามแนวยาว ดังรูป 1.3 นอกจากนี้คลื่นปฐมภูมียังเป็นคลื่นไหวสะเทือนที่มีความเร็วมากที่สุด และเดินทางมาถึงเครื่องมือตรวจวัดเป็นอันดับแรก

คลื่นทุติยภูมิ เป็นคลื่นตามขวาง เคลื่อนที่ผ่านได้เฉพาะตัวกลางที่มีสถานะเป็นของแข็ง เมื่อเคลื่อนที่ผ่านตัวกลางทำให้อนุภาคของตัวกลางสั่นตั้งฉากกับทิศทางการเคลื่อนที่ของคลื่น เทียบได้กับลักษณะการสับัดขดลวดสปริงไปทางซ้ายและขวาสลับกัน ดังรูป 1.4 คลื่นทุติยภูมิเคลื่อนที่ได้ช้ากว่าคลื่นปฐมภูมิ จึงเป็นคลื่นที่เดินทางมาถึงเครื่องมือตรวจวัดได้เป็นอันดับสอง

รูป 1.3 แสดงลักษณะการเคลื่อนที่ของคลื่นปฐมภูมิเทียบกับลักษณะการเคลื่อนที่ของคลื่นที่เกิดจากขดลวดสปริงถูกอัดขยาย

รูป 1.4 แสดงลักษณะการเคลื่อนที่ของคลื่นทุติยภูมิเทียบกับ
ลักษณะการเคลื่อนที่ของคลื่นที่เกิดจากการสั่นสปริง

ลองทำดู : คลื่นในตัวกลางเคลื่อนที่อย่างไร

ให้นักเรียนผูกเชือกไหมพรมบนขดลวดสปริง ทดลองอัดและสั่นขดลวดสปริงตามทิศทางดังรูป 1.3 และ 1.4 จากนั้นสังเกตทิศทางและลักษณะการเคลื่อนที่ของลูกคลื่นและปมเชือกบนขดลวดสปริง เพื่อเปรียบเทียบกับลักษณะการเคลื่อนที่ของลูกคลื่นบนขดลวดสปริงกับคลื่นปฐมภูมิและคลื่นทุติยภูมิ

เมื่อคลื่นปฐมภูมิและคลื่นทุติยภูมิเคลื่อนที่ผ่านตัวกลางต่างชนิดกัน หรือตัวกลางที่มีความหนาแน่นไม่เท่ากัน คลื่นจะมีความเร็วเปลี่ยนไป เกิดการหักเห และ/หรือสะท้อน ที่บริเวณรอยต่อของตัวกลางนั้น นักเรียนคิดว่านักวิทยาศาสตร์นำสมบัติของคลื่นไหวสะเทือนมาใช้ในการศึกษาโครงสร้างโลกได้อย่างไร